

Mark Mazower, *Balkan: kratka povijest*. Zagreb : Srednja Europa, 2003, str. 184.

U nauci postoji više mišljenja o tome kako imenovati regiju na jugoistoku Evrope. Za taj prostor korišteni su, a neki i danas koriste, izrazi kao što su: jugoistok Evrope, Jugoistočna Euvropa, Jugoslavenske zemlje, Rumelija, evropska Turska, Balkan, Balkanski poluotok, barbarska Evropa i slično. Osim imena postoji i dodatna dilema o tome koje zemlje pripadaju tom teritorijalnom okviru koji i sam ima toliko naziva. O tome je u posljednje vrijeme vođena naučna rasprava, pri čemu se posebno izdvajaju knjige Marije Todorove *Imagining the Balkans*, rasprava Johna B. Allcocka "*Constructing the Balkans*" i knjiga Richarda J. Cramptona *The Balkans Since the Second World War*. U kontekstu ovih rasprava o povijesti Balkana pojavila se i knjiga Marka Mazowera, britanskog profesora i historičara XX stoljeća, *Balkan: kratka povijest*, koja historiji Balkana pristupa na netradicionalan način. Mazower pod pojmom Balkan podrazumijeva prostor od Jadranskog do Crnog mora smatrajući ga kulturnim međuzemljem između Evrope i Azije - u Europi ali ne njezin.

Djelo prati hronološki i tematski slijed, međutim nije opterećeno isticanjem detalja kao što su datumi i *neprikosnovene ličnosti*. Knjiga ima 184 stranice i podjeljena je na uvod, epilog i četiri poglavlja obuhvatajući i zbivanja iz najnovije historije. Posebnu vrijednost svakako imaju hronologija, koja se nalazi na samom početku knjige, i sedam geografskih karata Balkana, koje su hronološki poredane i odlikuju se jasnoćom.

U prvom poglavlju (str. 21-55) *Zemlja i njezini stanovnici* autor govori o samom geografskom izgledu Balkana; reljefu, rijekama, planinama, stanovništvu, zajedništvu i kontrastima. Već u ovom poglavlju hvata se u koštac sa stereotipnom slikom *golog, bosog i krvavog Balkana*. Ističe činjenicu da za balkanske seljake, koji su bili u boljem položaju od poljoprivrednika u srednjoj i istočnoj Europi, šarolikost na znači nužno zlo, da pojam nacionalizam ne dolazi ispred prava na zemlju, poreze, stoku.

Pitanje nacije, nacionalnog i vjerskog pitanja i međusobnog odnosa etničkih grupa tretira se u poglavlju *Prije nacije* (str. 55 – 91). Autor kritički analizira izvore odvajajući ih od *nacionalno nastranih divljenja* koji su na Zapadu često uzimani zdravo za gotovo kako bi se dobila još jedna kockica u mozaiku *krvavog Balkana*.

Prema radovima engleskih i francuskih putopisaca, konzula Engleske i Francuske ili pak časopisa (najznačajniji The National Geographic), pisanih i objavljivanih u toku XIX stoljeća, autor zaključuje da je balkansko stanovništvo srazmjerno malo pažnje poklanjalo svom etničkom porijeklu. Širenjem kršćanstva među Slavenima gubi se dotadašnja prepreka između Slavena i Grka. Dolaskom islama zajedno sa osmanskim osvajanjem ne dolazi do iščezavanja bizantske, grčke, slavenske i ugarske kulture, nego one i dalje egzistiraju pod okriljem osmanskog vladara.

Autor ukazuje na činjenicu da u Rumeliji 80% stanovništva i dalje ostaje kršćansko dok se masovno širenje islama pojavljuje samo u nekim balkanskim područjima kao što su Bosna i Hercegovina i Albanija. Kao bitnu karakteristiku Balkana ističe izmiješanost i međusobni utjecaj tri glavne monoteističke religije.

Jednako pomno obrađena je i cjelina pod naslovom *Istočno pitanje* (str. 91-123) koje govori o izrastanju nacionalne svijesti. Kao što autor kaže, vremenom vjera je postala obilježje nacionalnog identiteta, a osnovne vjerske vrijednosti koje prate rađanje novih nacionalnih država polahko izlaze iz sopstvenih okvira čvrsto se vežući za stanovništvo.

Dešavanja na Balkanu budno su pratile velike europske sile nastojeći učestvovati u balkanskim procesima *stvaranja nacionalnih država*. Uz pomoć njih srušeno je Osmansko carstvo. Stvorene su nove nacionalne države koje su, pored svoje, vladajuće nacije obuhvatale etničke manjine, čije je samo postojanje potkopavalo njihove tvrdnje da vladaju u ime nacije.

Nacionalnost se pojavila kao dvosjekli mač koji je korišten u brojnim svađama i sukobima na Balkanu kroz XIX i XX stoljeće. Pitanje manjina rješavano je u dugom vremenskom periodu ekstremnim i manje ekstremnim mjerama. Upravo o odnosu manjine i nacije govori se u poglavlju *Izgradnja nacionalne države* (str. 123-155). Stanovništvo Balkana se iseljavalo, premještalo, mijenjalo imena, pokrštavalo, razmjenjivalo, asimiliralo kroz cijelo XX stoljeće. „*Turci bježe pred kršćanima, Bugari pred Grcima, Turcima, Grci i Turci pred Bugarima, Albanci pred Srbima.*“ (127 str.)

Autor koristi izraz *etnički građanski rat*, i smatra da započeo Prvim balkanskim ratom a doživio kulminaciju u Drugom svjetskom ratu. Takav rat predstavlja samo odraz netrpeljivosti koja je dugo tinjala među etničkim skupinama i nažalost nije se okončala povlačenjem Njemaca 1945. godine. Sve je to rezultiralo da već sredinom XX stoljeća balkanske države pružaju sliku velike etničke homogenosti.

Razvoj industrije, gradova, rast stanovništva odvija se na području Balkana gdje Zapad i sovjetski komunizam pariraju jedan drugom uvođenjem modernizacije u tradicionalno agrarno društvo. Nakon građanskog rata 1949. godine u Grčku se slijeva velika količina američkog kapitala, ali ni komunistima se ne može mnogo toga pri-

govoriti u njihovoj privrednoj strategiji u tom periodu. Mazower smatra da bi njihov razvoj bio brži da komunističke zemlje nisu morale trgovati sa Sovjetskim Savezom. Veliki razvoj privrede, posebno industrije, lomio je tradicionalne okvire koji i dalje opstaju, pa urbanizacija često predstavlja preseljenje sela u grad.

Koliko god na balkanskom primjeru uvidjeli sličnost kapitalizma i komunizma, razlike unutar samih komunističkih režima su očite, a posebno se uočavaju poslije 1970- tih godina XX stoljeća. Teška industrija nije se mogla takmičiti sa zapadnim takmacima pa će upravo ta privredna kriza uzdrmati sve države a neke dovesti i do raspada (npr. Jugoslavija) koje su pratili i drugi faktori. Balkanski političari, a posebno nasljednici Josipa Broza Tita u Jugoslaviji, nisu bili uspješni u odmjerenju suprostavljenih zahtjeva različitih nacionalnosti u zemlji *bratstva i jedinstva*.

U *Epilogu* (str. 151- 163) autor nastoji dokazati da život na Balkanu nije ništa nasilniji nego drugdje. Njegovi stanovnici nisu gorštaci i sirove ubice, kriminalci i delikventi ispod evropskog nivoa. U svemu ovome očito je da uvođenje zapadnog shvatanja pojma nacionalno među ljude na Balkanu stvara zabunu i krivu sliku. Autor navodi da je to možda i bio način da se Balkan drži na distanci.

Preporukom za dalje čitanje Mazower završava svoju knjigu. Preporučuje literaturu koja sagledava cjelokupni balkanski prostor, ali i posebna državna područja kao što su Srbija i Makedonija. To su radovi objavljeni u Sjedinjenim Američkim Državama i Velikoj Britaniji tj. Njujorku, Londonu, Kembridžu 80-tih i 90-tih godina prošlog stoljeća.

Knjiga koja je 2001. godine dobila dvije prestižne nagrade (Wolfson Prize i Bentinek Prize) predstavlja sintezu koja se odlikuje sistematičnošću i lahkoćom izraza sadržavajući veliki broj izvora i literature uglavnom objavljene u Velikoj Britaniji. Kao nedostatak mogao bi se navesti izostanak *domaće literature*, radova balkanskih autora koji bi sigurno bolje osvijetlili neka pitanja balkanske prošlosti tretirana u ovom radu.

Balkan: kratka povijest je uspješan pokušaj da se da jasnija slika Balkana i njegovih stanovnika od doseljavanja Slavena do današnjih dana. Svako poglavlje predstavlja cjelinu koja nudi sliku realnosti u širokom vremenskom i prostornom okviru. Zbog toga je čitaocu ponekad teško uhvatiti hronološku nit djela. Nadasve, svojim velikim okvirom potiče na razmišljanje i otvara poligon za nova detaljnija naučna istraživanja i sintetiziranja.

Knjiga se suprotstavlja tezi o samodovoljnosti pojedinih nacionalnih historija koje postoje ali teško da se na Balkanu mogu odvojiti jedna od druge. ■

Dženita Sarač